

Λοιπόν, είναι ο Teller macho;

Κείμενο της Μαρίνας Φωκίδη

Κάτω από τον ειρωνικό τίτλο *MACHO*, ο Juergen Teller, φωτογράφος που με τη δουλειά του κατέστησε τη συζήτηση γύρω από το όριο μεταξύ τέχνης και μόδας επουσιώδη, εάν όχι πλήρως παρωχημένη, παρουσιάζει για πρώτη φορά στην Ελλάδα ένα σύνολο έργων με ιδιαίτερα ενδοσκοπικό χαρακτήρα.

Με τον χαρακτηριστικά ανεπίσημο και ενίοτε χιουμοριστικό τρόπο του, ο Teller έστρεψε πεισματικά τον φακό του επάνω στην ασχήμια και την ομορφιά, την κανονικότητα και τη σπανιότητα, τη σκληράδα και την ευθραυστότητα της ανθρώπινης φύσης. Ως εκ τούτου, υπήρξε ένας από τους λίγους φωτογράφους που απογείωσαν τη φωτογραφία μόδας δημιουργώντας έτσι ένα νέο είδος καλλιτεχνικής έκφρασης. Όταν πρωτοεμφανίστηκε στα περιοδικά μόδας, η δουλειά του στάθηκε μια αποκάλυψη, καθώς αποτύπωνε ένα καινούργιο, αυθεντικό ύφος που έκτοτε έχουν μιμηθεί πολλοί δημιουργοί.

Στον πυρήνα της έννοιας του *machismo* βρίσκεται η αντίληψη περί ανδρικής υπεροχής και ένα αίσθημα – υπέρμετρης οπωσδήποτε – ανδρικής υπερηφάνειας. Ένας *macho* τύπος – όπου *macho* βλ. “αρσενικό” στα ισπανικά – υιοθετεί τον ιδεατό κοινωνικό ρόλο που καλούνται ή καλύτερα καλούνταν οι άντρες να αναλάβουν σε συγκεκριμένες κοινωνίες. Η λέξη απέκτησε αρνητική σημασία μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Όπως είναι φυσικό, ο αγώνας για την ισότητα των φύλων δεν επιτρέπει κυριαρχικές συμπεριφορές, ευτυχώς. Όμως μερικές φορές, ο “λόγος” των φεμινιστικών θεωριών αναπαραγάγει μια ιδιαίτερα περιοριστική ερμηνεία της ταυτότητας των δυο φύλων μην αφήνοντας έτσι χώρο για έννοιες όπως η επιθυμία, ή η θεατρικότητα, παραδείγματος χάριν, που επίσης είναι καθοριστικές στην κοινωνική μας ταυτότητα. Η έννοια της σχέσης μεταξύ των φύλων, ανδρών και γυναικών – η οποία έχει ερευνηθεί από τη Judith Butler στα δοκίμιά της για το πως ο ετερόφυλος ηγεμονισμός διαμορφώνει την “ουσία” του σώματος, και του βιολογικού και κοινωνικού φύλου – είναι επίσης σημαντική στο έργο του Juergen Teller. Ο τίτλος που επιλέγει για την έκθεση στην Αθήνα δηλώνει μια διάθεση εκ μέρους του να σχολιάσει την ανδρική αυταρέσκεια, ίσως ακόμη και να την περιπαίξει.

Είναι ο Teller *macho*; Το σώμα και το κοινωνικό φύλο – αν και όχι απογυμνωμένα από ανθρώπινα συναισθήματα και αδυναμίες, όπως συχνά τα προσεγγίζουν οι μεταφεμινιστικές θεωρίες και ο έμφυλος λόγος – αποτελούν, πράγματι, για τον Teller το επίκεντρο του έργου του. Ο φακός του εστιάζει στις ανθρώπινες σχέσεις και οι φωτογραφίες του είναι συχνά το επακόλουθό τους, ο καρπός μιας ακολουθίας ιδιαίτερα στενών και δυνατών διαπροσωπικών σχέσεων. Κάθε φωτογραφία αποτυπώνει τη βαθύτερη ουσία του θέματός του. Το βλέμμα του είναι τόσο προσωπικό, τόσο διαπεραστικό, ώστε κατορθώνει να καταλύσει το φράγμα που ορθώνεται ανάμεσα στον φωτογράφο και το “θέμα” του. Η χαρακτηριστική αντοχή του στις εντάσεις του συναισθήματος και η επιθυμία του να αφηγηθεί ιστορίες συνιστούν τα βασικά εργαλεία που διαμορφώνουν το ξεχωριστό ύφος του.

Ο Teller είναι πάντοτε γενναιόδωρος με το συναισθημά του. Στέκει με το ίδιο ενδιαφέρον απέναντι σε γνωστούς και αγνώστους, διάσημους και μη, δίχως συναισθηματικές ιεραρχήσεις. Τον χαρακτηρίζει γνήσια περιέργεια για τους άλλους και μια σχεδόν αλχημιστική ικανότητα να αναδεικνύει τις πιο προσωπικές τους όψεις, τις πλέον μύχιες πλευρές τους. Στις ίδιες τις φωτογραφίες του διακρίνεται τελικά αυτό που ο Roland Barthes εύγλωττα περιγράφει ως “τρίτο χώρο του νοήματος”. Έναν χώρο ανοιχτό, θα έλεγε κανείς, σε κάθε ενδεχόμενο και κάθε δυνατότητα, όπου τα πάντα μπορούν να συμβούν μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων – και για τον ίδιο ακόμη – στην πορεία μιας φωτογράφισης. Τα έργα του – μια εικονογραφία τεχνικά απλή, κενή από δραματικές ακρότητες – συνιστούν μια τοπογραφία της φαντασίωσης και της

επιθυμίας, που αναδύεται με τη μορφή μιας υπαινικτικής αποστροφής, ενός ψιθύρου. Όπως ο Lars von Triers, στις ταινίες του οποίου άμεσα αναγνωρίσιμοι “άνθρωποι - σχεδόν της διπλανής πόρτας” συχνά καλούνται να ενσαρκώσουν τα μεγαλύτερα ταμπού, έτσι και ο Teller πλάθει εφήμερα σκηνικά που φιλοξενούν εικόνες “περιθωριακών” συμπεριφορών. Εντούτοις, ο όρος αυτός δεν αναφέρεται εδώ αποκλειστικά στην έκφραση των άκρων, αλλά και σε μια συμπεριφορά απρόβλεπτη που ο φακός του Teller προσεγγίζει με τρυφερότητα ως κάτι το κατεξοχήν ανθρώπινο. Ήπια παραβατικές, οι εικόνες του μοιάζουν με οικογενειακές φωτογραφίες διασημοτήτων, μοντέλων, μουσικών και των φίλων τους. Η ικανότητά του να προκαλεί απροσδόκητες συμπεριφορές σε διάσημα πρόσωπα που φωτογραφίζει έχει ως αποτέλεσμα μια σειρά φημισμένων φωτογραφιών όπως εκείνη που “απεικονίζει” τη Victoria Beckham χωμένη μέσα σε μια σακούλα του Marc Jacobs ή το αναπάντεχα εύθραυστο πορτρέτο της Bjork που κρατά τον γιο της αγκαλιά και τον κοιτά στοργικά ενώ κολυμπούν μαζί στη Blue Lagoon της Ισλανδίας.

Πολλές από τις φωτογραφίες του, συμπεριλαμβανομένων των περίφημων αυτοπορτρέτων του, είναι το αποτέλεσμα ενός πειραματισμού στο πλαίσιο του οποίου η έννοια του φωτογράφου και του μοντέλου αλλάζουν συμβολικά θέση. Περνώντας συχνά, δεξιοτεχνικά και χωρίς τυμπανοκρουσίες, από τον ένα ρόλο στον άλλο, ο Teller φωτογραφίζει τον εαυτό του σε διάφορες ιδιωτικές στιγμές. “Φυσικά και δεν έχω την πρόθεση να προβάλλω την αρρενωπότητά μου ή να αυτοχαρακτηριστώ ιδανικό αρσενικό” ομολογεί. “Πολλές φορές, άλλωστε, οι πόζες μου είναι θηλυπρεπείς ή αστείες”.

Τα αυτοπορτρέτα κατέχουν κεντρική θέση στο συνολικό έργο του Teller. Μοιάζουν με προσθήκες που έρχονται να συμπληρώσουν ένα έργο-εν-προόδω, μια ατέρμονη περφόρμανς η εξέλιξη της οποίας καταλαμβάνει όλο το διάστημα της μέχρι τώρα πορείας του. Και εδώ πρωταγωνιστής είναι το σώμα. Ο Teller γδύνεται, σαχλαμαρίζει, δημιουργεί αμήχανες καταστάσεις – όλα βασικά συστατικά του έργου του – που φέρνουν τον ίδιο σε δύσκολη θέση. Ωστόσο, η τάση αυτή είναι μάλλον παράγωγο μιας παιδικής ελευθεριότητας και μιας διάθεσης αυτοσαρκασμού παρά το αποτέλεσμα μιας επιδειξιμανίας. Για τον Teller, όπως και για πολλούς άλλους καλλιτέχνες, το πορτρέτο του εαυτού είναι ένα μέσο που συντείνει στη βαθύτερη κατανόηση του εαυτού του. Ένας τρόπος για να αναλογιστεί τη φημολογούμενη σκληρότητα κάποιων προσωπικών βιωμάτων του, αναβιώνοντάς τα ξανά και ξανά ώσπου να ξεθυμάνουν ή τελικά να ακυρωθούν.

Το μοίρασμα της προσωπικής εμπειρίας στάθηκε πολλές φορές η κινητήρια δύναμη πίσω από κλασικά αυτοπορτρέτα της ιστορίας της τέχνης. Ο Vincent Van Gogh, που δημιούργησε περισσότερες από τριάντα αυτοπροσωπογραφίες στη διάρκεια τριών ετών (1886-1889), ζωγραφίζοντας τον εαυτό του στην ίδια πάντα πόζα και αποτυπώνοντας ελαφριές διακυμάνσεις της διάθεσής του, δεν παραλείπει να ποζάρει με επιδέσμους, καταγράφοντας έτσι και το επεισόδιο του αυτοακρωτηριασμού του. Ο Teller, όπως έχει επανειλημμένα παραδεχτεί, αντιλαμβάνεται την αυτοπροσωπογραφία ως έναν ακόμη τρόπο αυτοέκθεσης στο βλέμμα όσων συνήθως στέκουν μπροστά στον φακό του, ως κάτι που θα τους ενθαρρύνει να επιδοθούν μαζί του σε κάθε λογής παιδιάστικα παιχνίδια. Άλλη μια φορά η φωτογραφία, το κατεξοχήν εκφραστικό του μέσο, ακόμη και στην πλέον μονήρη εκδοχή της, γίνεται όχημα για τη “μύχια” επικοινωνία και την ανταλλαγή με τους άλλους. Το ζητούμενό του είναι η συντροφικότητα. Αποστολή του Teller δείχνει να μην είναι άλλη από την κατάκτηση μιας οικειότητας που θα τον συνδέει με τα “θέματα” αλλά και τους αποδέκτες του έργου του.

Τα Λεξικά της Οξφόρδης ανακήρυξαν το περίφημο *selfie*, λέξη της χρονιάς για το 2013. Σε μια εποχή λοιπόν που επίμονα συζητά το Εγώ, ήρθε σχεδόν φυσικά να παρουσιάσουμε ένα σύνολο από τα αυτοπορτρέτα του Juergen Teller, για πρώτη φορά όλα μαζί σε μια έκθεση. Σε ένα πρόσφατο εκτενές άρθρο με θέμα την

ιστορία των *selfies* που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *New York Magazine*, ο κριτικός τέχνης Jerry Saltz περιγράφει τις φωτογραφίες αυτές ως “μια μορφή επικοινωνίας δυναμική και άμεση, γεμάτη ένταση, εξαιρετικά προσωπική και συνάμα παράδοξη”. Και προσθέτει: “υπό μία έννοια, τα *selfies* αποτελούν μέρος μιας μακράς παράδοσης που ξεκινά με την αρχαιοελληνική έννοια της δραματικής μέθεξης – μιας ομαδικής εμπειρίας κατά την οποία ο αφηγητής στρέφεται στο κοινό και απευθύνεται σε αυτό δίχως διαμεσολάβηση”.

Πράγματι, πρόκειται για μια περιγραφή που δεν φαντάζει ξένη προς την πρακτική της αυτοπροσωπογραφίας ως καλλιτεχνικού είδους, πράγμα που καθιστά τη σημασία που τα *selfies* απέκτησαν ξαφνικά για τον κόσμο της τέχνης μάλλον κάπως ανεξήγητη. Ενδεχομένως, η ειδοποιός διαφορά δεν είναι άλλη από το ότι τα *selfies* δείχνουν να “εκδημοκρατίζουν” την καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση, να την καθιστούν προσβάσιμη σε όλους, την ίδια στιγμή που φαινομενικά επιτρέπουν στο υποκείμενο να εισέλθει στον κόσμο των διασημοτήτων και των εκπροσώπων του “γκλάμουρ”. Μέσω των *selfies* όλοι μπορούν να παραστήσουν τους καλλιτέχνες ή τους *celebrities*. Το αποτέλεσμα στις εικόνες αυτές δεν επαφίεται ποτέ στην τύχη: είναι μάλλον σκηνοθετημένο ή έχει έστω περάσει από μια διαδικασία ελέγχου και έγκρισης προτού τελικά φτάσει σε αναρίθμητους αποδέκτες μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης. Τα *selfies* εκπληρώνουν κυρίως την ανάγκη για έκφραση, αυτοκριτική αλλά και επικοινωνία, μέσω της αυτόματης ψηφιακής διάδοσής τους σε έναν κύκλο ανθρώπων που ξεπερνά κατά πολύ τον πραγματικό κοινωνικό μας κύκλο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά των *selfies*, όπως οι στρεβλές οπτικές γωνίες, ο αυτοσχεδιασμός, η προχειρότητα, η ταχύτητα, η αυτοκριτική ή η ειρωνική διάθεση, αποτελούν δομικά στοιχεία των αυτοπορτρέτων του Teller ήδη από το ξεκίνημα της καριέρας του.

Σπρωγμένος από την ανάγκη να αποκαλύψει κρυφές, εσωτερικές αλήθειες, ο Teller έχει κατά καιρούς σκηνοθετήσει και φωτογραφίσει τον εαυτό του με τρόπο ιδιαίτερα γλαφυρό: λιπόθυμο επάνω σε μια πιατέλα με μισοφαγωμένο γουρουνόπουλο ή, πιο πρόσφατα, καθισμένο ημίγυμνο σε ένα εστιατόριο ανάμεσα σε στενούς συνεργάτες του, εκθέτοντας στην κοινή θέα τα ψεγάδια του κορμιού του· ντυμένο ζωτικό να χοροπηδά παρέα με την κόρη του στο πατρικό του σπίτι στη Γερμανία ή να παθιάζεται μπροστά στην τηλεόραση παρακολουθώντας έναν ποδοσφαιρικό αγώνα με τον γιο του· γυμνό τη νύχτα δίπλα στον τάφο του πατέρα του (ενός βίαιου αλκοολικού που αυτοκτόνησε όταν ο καλλιτέχνης ήταν εικοσιτεσσάρων ετών) να καπνίζει και να πίνει μπύρα με το ένα πόδι ακουμπισμένο επάνω σε μια ποδοσφαιρική μπάλα.

Συγχρόνως, υιοθετώντας τον τρόπο του Diego Velázquez, ο οποίος στον γνωστό πίνακα *Las Meninas* απεικονίζει μέσα στην σκηνή και τον καλλιτέχνη (τον εαυτό του δηλαδή) επί το έργον, ο Juergen Teller παρουσιάζει μια σειρά πορτρέτων που τοποθετούν και τον φωτογράφο στο προσκήνιο. Χαρακτηριστικές είναι οι εικόνες από τη διαφημιστική καμπάνια του Marc Jacobs, όπου φωτογραφίζει τη Sofia Coppola ενώ κολυμπούν μαζί σε μια πισίνα, συμπεριλαμβάνοντας στο πλάνο και τις πατούσες του ή τα περίφημα στιγμιότυπα από τις τρυφερές περιπτώξεις του με τη Charlotte Rampling στο δωμάτιο ενός ξενοδοχείου. “Κάναμε μαζί ένα ταξίδι”, σημειώνει ο ίδιος σχολιάζοντας αυτές τις φωτογραφίες. “Ήθελα να εξερευνήσω την ιδέα μιας σχέσης ανάμεσα σε μένα, έναν σαραντάχρονο τύπο, και μια μεγαλύτερη γυναίκα”.

Στην πιο πρόσφατη δουλειά του, με τίτλο *Masculine* – πηγή έμπνευσης για τον οποίο αποτέλεσε η επίσκεψη του στην έκθεση *Masculin/Masculin* του Musée d'Orsay που περιλάμβανε ένα από τα αυτοπορτρέτα του – ο Teller αντιπαραβάλλει φωτογραφίες ιστορικών, κλασικών γλυπτών και ζωγραφικών έργων που πραγματεύονται την εξιδανικευμένη αρρενωπότητα και πορτρέτα του ίδιου ενώ γυμνάζεται. Η ενότητα αυτή φανερώνει, μεταξύ άλλων, τη σχέση του καλλιτέχνη με μια δραστηριότητα που “ξεχειλίζει” τεστοστερόνη και επιθυμία για δύναμη, όπως η γυμναστική, την ίδια στιγμή που αποτυπώνει τις φιλότιμες προσπάθειες ενός πενήντάχρονου να διατηρήσει σε φόρμα το όχι-και-τόσο-ιδανικό σώμα του.

Το έργο του Juergen Teller έχει μια διαχρονική παρουσία σε πολλά και διαφορετικά πλαίσια, πράγμα που ουδέποτε υπονόμεισε το μοναδικό ύφος του, είτε φωτογράφιζε για τις διαφημιστικές καμπάνιες μεγάλων σχεδιαστών όπως οι Marc Jacobs, Céline και Yves Saint Laurent, είτε για editorials μόδας, διαφημιστικούς πίνακες ή περιοδικά που εξοικείωσαν ένα μεγάλο κοινό με το έργο του, είτε ακόμη για τον σκοπό εκθέσεων που παρουσιάστηκαν σε ιδρύματα τέχνης σε όλον τον κόσμο. “Απλώς παράγω έργο και βρίσκω κανάλια μέσω των οποίων μπορώ να εκφραστώ”, λέει χαρακτηριστικά ο ίδιος και συνεχίζει, “αυτό μπορεί να είναι ένα περιοδικό, ένα πόστερ, ένα βιβλίο, ένας διαφημιστικός πίνακας... Αν είναι καλλιτεχνική ή όχι η φωτογραφία, πραγματικά δεν με ενδιαφέρει.”

Ωστόσο, το να προσπαθεί κανείς να αναλύσει το καλλιτεχνικό ύφος του Teller είναι σχεδόν σαν να διαπράττει αμάρτημα. Το κλειδί του έργου του είναι η ελευθερία. Όλα τα άλλα – όπως, για παράδειγμα, η αναγωγή του ερασιτεχνισμού σε καλλιτεχνικό ύφος – έπονται. Ή, μάλλον, για να είμαστε πιο ακριβείς, δεν είναι παρά σημάδια της ελευθερίας. Χρειάζεται μεγάλη τόλμη για να είναι κανείς ο εαυτός του, για να κάνει αυτό που πιστεύει ότι είναι σωστό σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από τον χαρακτήρα της. Αυτή η απελευθέρωση από τις συμβάσεις είναι που τον διαχωρίζει από άλλους καλλιτέχνες, μολονότι τα πλαίσια μέσα στα οποία κινείται – ο κόσμος της μόδας και της σύγχρονης τέχνης – δεν παύουν να υπακούν σε συμβάσεις. Ο Teller δεν φοβάται να νιώσει, να συμμετάσχει, να εκτεθεί και να εκθέσει, να αγαπήσει. Υπό αυτό το πρίσμα είναι ένας αληθινός *macho*, με την πιο ανθρώπινη και ά-φυλη έννοια της λέξης.

Στην πραγματικότητα, ο Juergen Teller είναι ένας καλλιτέχνης που δεν χρειάζεται συστάσεις. Οι φωτογραφίες του έθρεψαν τις φαντασιώσεις μιας ολόκληρης γενιάς και συνόδεψαν τις μέρες της. Είναι ο φωτογράφος που, με μια κάμερα των 35 mm και χωρίς ίχνος ψηφιακής επεξεργασίας στα τυπώματά του, κατόρθωσε να αποδείξει ότι *η ομορφιά είναι πράγματι στο βλέμμα (και στην ψυχή) του θεατή*. Μόνο που σε τούτη την περίπτωση θεατής είναι ο ίδιος: ένας θεατής της ζωής!